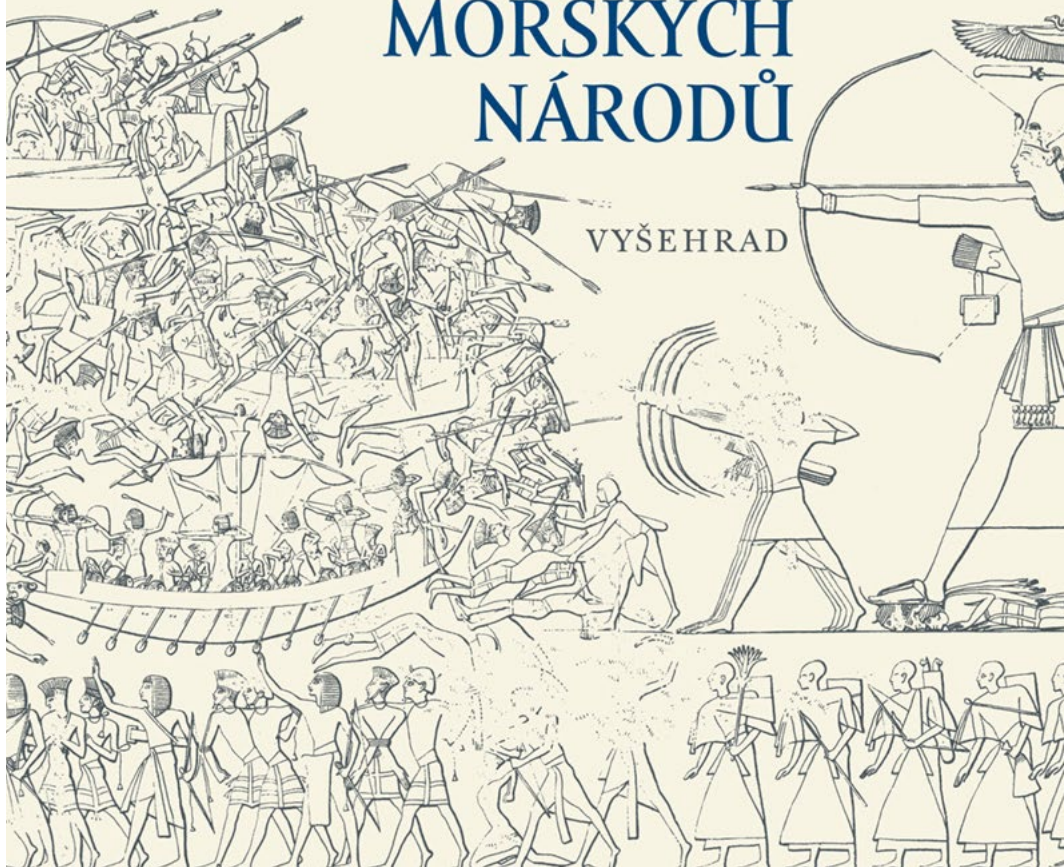

Eric H. Cline

1177 PŘ. KR. ZHROUCENÍ CIVILIZACE

A INVAZE
MOŘSKÝCH
NÁRODŮ

VYŠEHRAD

1177 př. Kr. Zhroutení civilizace a invaze mořských národů

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Eric H. Cline
1177 př. Kr. Zhroutení civilizace
a invaze mořských národů – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Eric H. Cline

1177 PŘ. KR.
ZHROUCENÍ
CIVILIZACE
A INVAZE
MOŘSKÝCH
NÁRODŮ

VYŠEHRA D

Věnováno Jamesi D. Muhlymu,
který se těmito tématy
zabýval téměř půl století
a seznamoval s nimi své studenty

OBSAH

Předmluva vydavatele	11
Předmluva	13

ÚVOD

Zhroucení civilizací: 1177 př. Kr.	21
---------------------------------------	----

I

O zbraních a člověku: 15. stol. př. Kr.	37
--	----

II

(Egejská) aféra, která stojí za zapamatování: 14. stol. př. Kr.	73
--	----

III

Boje za bohy a zemi: 13. stol. př. Kr.	107
---	-----

IV

Konec jedné éry: 12. stol. př. Kr.	141
---------------------------------------	-----

V	
„Dokonalá smršť“ katastrof?	189
EPILOG	
Následky	231
DOSLOV KE DRUHÉMU VYDÁNÍ	
Hledání kouřící zbraně	239
Účinkující	243
Seznam ilustrací	248
Literatura	250
Poděkování	289
Rejstřík jmenný	291
Rejstřík míst a státních útvarů	295

PŘEDMLUVA VYDAVATELE

Tato kniha je prvním svazkem edice *Zlomové body starověkých dějin*. Každá kniha této řady se zabývá některým z rozhodujících či klíčových okamžiků starověkého světa. V těchto obvykle prchavých a dramatických okamžicích dostávaly dějiny nový směr. Ať jsou tyto okamžiky slavné či zapomenuté, sehrály v historii zásadní roli. Proto se v jejich případě stejně jako na otázku „kdy?“ zaměříme také na otázky „proč?“ a „jak?“. Autoři této edice jsou vědci, schopní vyprávět příběhy, a zároveň jsou to vypravěči, provádějící nejnovější výzkumy.

Edice *Zlomové body starověkých dějin* reflektuje široký záběr trendů ve zkoumání starověkého světa. Každá z knih spojuje archeologii s klasickými texty. To znamená, že kombinuje poznatky hmotné a literární kultury. Knihy si všímají jak elit, tak života běžných lidí. Edice se neomezuje striktně na řecko-římský svět, ačkoli ten je hlavní částí. Zkoumáme také národy sousedící s Řeckem a Římem, neřecko-římské národy v řecko-římských zemích, i civilizace a národy šířeji pojatého starověkého světa, a to jak na Západě, tak na Východě.

V oblasti zkoumání starověkých dějin dnes prožíváme vzrušující období. Více než dříve si uvědomujeme, jak je pochopení starověkých dějin zásadní pro pochopení současnosti, i to, že starověké dějiny jsou prostě fascinující.

Jen málo událostí ovlivnilo vývoj starověkého světa více než konec doby bronzové. Právě tehdy padla velká království i prehistorické městské státy. Zanechaly po sobě oslnivé monumenty jako jsou

pyramidy a v mlhavé paměti po nich zůstaly různé příběhy, z nichž se některé změnilly v ságu o trojské válce. Těm, kdo tehdy žili, musely tehdejší pohromy připadat jako konec světa. Avšak konec masivních palácových států doby bronzové otevřel dveře novému a humánnějšímu světu, světu prvního tisíciletí př. Kr. – tedy světu, který je dosud naším domovem.

Kniha, kterou držíte v ruce, začíná nájezdy Mořských národů na Egypt roku 1177 a přesunuje se oběma směry po časové ose. Zaveďte nás do pozdní doby bronzové a slavných dnů 15. století př. Kr. Zkoumá řadu civilizací od Mezopotámie po Řecko a od Izraele po Chetity. Pak prochází napříč staletími k procesům, národům a událostem, které přivodily pád jednoho světa. Všude se projevuje dokonalý cit pro důkazní materiál. Ohromná škála detailů zahrnuje pytel ze syrského přístavního města Ugarit kolem roku 1190 př. Kr. i CT kosterních pozůstatků faraóna Tutanchamona prozrazující, že vladaře patrně zahubila infekce zlomené nohy.

Eric Cline se zápallem, důvtipem a smyslem pro dramatičnost zkoumá ozvuky mezi pozdní dobou bronzovou a naší dobou, od ekonomické krize a klimatických změn po válku na Blízkém východě. Kniha *1177 př. Kr.* možná nebude knihou do každé domácnosti, ale rozhodně by si to zasloužila.

Barry Strauss

PŘEDMLUVA

Řecká ekonomika se zmítá v chaosu. Libyi, Egypt a Sýrii zachvátila povstání, situaci zhoršují příchozí z cizích zemí a nepřátelští bojovníci. Turecko i Izrael se obávají, že by mohly být do nepokojů zataženy. Jordánsko je přeplněné uprchlíky. Írán je bojechtivý a výhružný, zatímco Irák se zmítá v rozvratu. Rok 2013? Ano. Ale stejná situace panovala v roce 1177 př. Kr., před více než třemi tisíci let. Ve Středomoří se jedna za druhou hroutily civilizace doby bronzové a navždy tak měnily směřování a budoucnost západního světa. Byl to klíčový okamžik dějin – zásadní moment starověkého světa.

Doba bronzová trvala v Egeidě, v Egyptě a na Blízkém východě téměř dva tisíce let, přibližně od 3000 př. Kr. do doby krátce po 1200 př. Kr. Když po staletích kulturního a technologického vývoje přišel její konec, vývoj na většině území civilizovaného a mnohonárodnostního Středomoří se náhle zastavil. Středomořský svět se rozkládal od Řecka a Itálie na západě přes Egypt a Kanaán až na východ do Mezopotámie. Velké říše i drobná království, mající za sebou staletí vývoje, se náhle zhroutila. S jejich zánikem přišlo období přechodu, které vědci dříve považovali za první „temné období“ světa. Teprve po staletích došlo v Řecku a dalších postižených oblastech k nové kulturní obrodě, jež připravila vývoj západní společnosti, jak ji dnes známe.

Ačkoli se tato kniha v první řadě zabývá zhroucením civilizací doby bronzové a faktory, jež k tomuto zhroucení před více než třemi

tisíciletími vedly, může být poučením i pro naše dnešní, globalizované a transnacionalizované společnosti. Někteří se mohou domnívat, že svět pozdní doby bronzové a naší současné technologické kultury nelze doopravdy srovnávat. Je mezi nimi však dosti podobností – včetně diplomatických misí a ekonomických embarg, únosů a vykupování rukojmích, vražd a atentátů na vládcy, velkolepých svateb a nehezkých rozvodů, mezinárodních intrik a záměrných vojenských dezinformací, klimatických změn a období sucha, ba dokonce i jedné až dvou námořních katastrof. – To vše přináší lepší pohled na události, lidi i místa z doby před více než třemi tisíciletími a není to jen jakési akademické cvičení ve studiu starověkých dějin.¹ V současné globální ekonomice a ve světě, který se nyní hroutí v důsledku zemětřesení a tsunami v Japonsku, demokratických revolucí „Arabského jara“ v Egyptě, Tunisku, Libyi, Sýrii a Jemenu, jsou zájmy a investice Spojených států a Evropy neoddělitelně vpleteny do mezinárodního systému, zahrnujícího i východní Asii a ropné státy Středního východu. Proto se patrně můžeme mnohé dovědět z fragmentů zbylých po podobně propletených civilizacích, které se zhroutily před více než třemi tisíci lety.

Debaty o „zkázách“ a srovnávání vzniku a pádu různých říší nejsou nic nového. Učenci se jimi zabývali přinejmenším od 18. století, kdy Edward Gibbon psal o pádu Římské říše. Soudobým příkladem je kniha Jareda Diamonda *Collapse* („Zánik“).² Tito autoři

---

¹ V tom souhlasím s Jenningsem 2011, který nedávno psal o globalizaci a starověkém světě. Viz také Sherratt 2003, v článku publikovaném o desetiletí dříve, kdy ještě tato korelace nebyla tak živá, a nyní diplomovou práci, kterou pod mým vedením sepsala Katie Paul 2011.

² Diamond 2005; viz svazek Tainter 1988 a sborník ed. Yoffee a Cowgrill 1988; též diskuse v Killebrew 2005, s. 33–34; Liverani 2009; Middleton 2010, s. 18–19, 24, 53; a nyní Middleton 2012; Butzer 2012; Butzer a Endfield 2012. O vzestupu a pádu říší, zejména z pohledu světových systémů, který vyvolal velikou diskusi, viz Frank 1993; Frank a Gillis 1993; Frank a Thompson 2005. K tomu se nedávno (prosinec 2012) konala v Jeruzalémě konference, nazvaná „Analýza kolapsu: zkáza, opuštění a paměť“ (*Analyzing Collapse: Destruction, Abandonment and Memory* – <http://www.collapse.huji.ac.il/the-schedule>), ale příspěvky nebyly dosud publikovány.

se ovšem zabývali tím, jak dospěla ke svému konci nějaká konkrétní civilizace – Římané, Mayové, Mongolové a tak dále. My se zde budeme zabývat globalizovaným světem s několika civilizacemi, které na sebe vzájemně působí a jsou na sobě alespoň částečně závislé. V dějinách existuje jen málo příkladů takovýchto globalizovaných světových systémů: ten z pozdní doby bronzové i ten dnešní představují nejzřetelnější příklady a paralely mezi nimi – nebo lépe řečeno srovnání – jsou mimořádně zajímavé.

Pro ilustraci: Britská badatelka Carol Bellová nedávno prohlásila, že „strategická důležitost cínu v pozdní době bronzové ... se pravděpodobně příliš nelišila od dnešního významu surové ropy.“³ Tehdy byl cín ve větším množství dostupný pouze v jistých dolech v dnešní provincii Badachšán v Afghánistánu a bylo jej třeba přepravovat po souši přes Mezopotámii (dnešní Irák) a severní Sýrii, odkud byl převážen dále na sever, jih nebo západ, případně dále přes moře do Egeidy. „Dostupnost dostatečného množství cínu pro výrobu (...) zbraní z jakostního bronzu,“ pokračuje Bellová, „musela zaměstnávat mysl velkého krále v městě Chattuša i faraóna v Thébách, stejně jako dnes americkému prezidentovi leží v hlavě otázka, jak za rozumnou cenu zásobovat benzínem silná terénní auta!“⁴

Susan Sherrattová, archeoložka, která dříve působila v Ashmoleanově muzeu v Oxfordu a nyní na univerzitě v Sheffieldu, se začala pro takové srovnávání vyslovovat před deseti lety. Jak poznamenala, mezi dnešním světem a světem roku 1200 př. Kr. existují „velmi užitečné analogie“ včetně vzrůstající politické, sociální a ekonomické roztržičnosti i přímé směny „na dosud nebyvalé společenské úrovni a na nebyvalou vzdálenost“. Nejrelevantnější je její postřeh, že situace na konci pozdní doby bronzové poskytuje analogii k naší vlastní „čím dál homogennější a nekontrolovatelnější globální ekonomice

---

³ Bell 2012, s. 180.

⁴ Bell 2012, s. 180–181.

a kultuře, v níž (...) mohou mít politické nejistoty na jednom konci světa drastický vliv na ekonomiky vzdálené tisíce kilometrů.“⁵

Historik Fernand Braudel kdysi řekl, že „příběh doby bronzové lze snadno psát jako drama: je plná nájezdů, válek, drancování, politických katastrof a dlouhotrvajících ekonomických kolapsů, „prvních mezinárodních střetů.“ Prohlásil také, že dějiny doby bronzové lze psát „nejen jako ságu plnou dramaturgie a násilí, ale i jako příběh mnohem vládnějších kontaktů: obchodních, diplomatických (už tehdy!) a především pak kulturních.“⁶ Vzal jsem si Braudelův návrh k srdci, takže příběh (či spíše příběhy) pozdní doby bronzové předvedu jako hru o čtyřech dějstvích, s vyprávěním a retrospektivami, abych hlavní aktéry, až se poprvé objeví na jevišti světa a pak je zase opustí, představil v náležitém kontextu: od chetitského Tutchaliji a mitanského Tušratty po egyptského Amenhotepa III. a asyrského Aššur-uballita (pro ty, kdo si chtějí přesně zapamatovat jména a data, je na konci knihy rejstřík jednotlivých postav dramatu).

Naše vyprávění bude zároveň tak trochu detektivní příběh s nečekanými zápletkami a zvraty, falešnými stopami a důležitými vodítky. Slovy Hercula Poirota, belgického detektiva z románů Agathy Christie, jejíž manžel byl archeolog⁷: budeme muset použít „své malé šedé buňky“, abychom společně rozpředli jednotlivá vlákna. Na konci této kroniky se pokusíme odpovědět na otázku, proč stabilní mezinárodní systém dospěl po několika staletích rozkvětu ke kolapsu.

Navíc, abychom skutečně odpověděli na otázku, co se to roku 1177 vlastně zhroutilo a proč to byl tak rozhodující okamžik starověkých dějin, musíme začít dříve, stejně jako je pro pochopení současného globalizovaného světa třeba začít osvícenstvím, průmyslovou revolucí a založením USA. Ačkoli v první řadě zkoumám možné příčiny zhroutění civilizací doby bronzové v této oblasti, zároveň vznáším otázku, o co svět přišel v tomto zásadním okamžiku, kdy

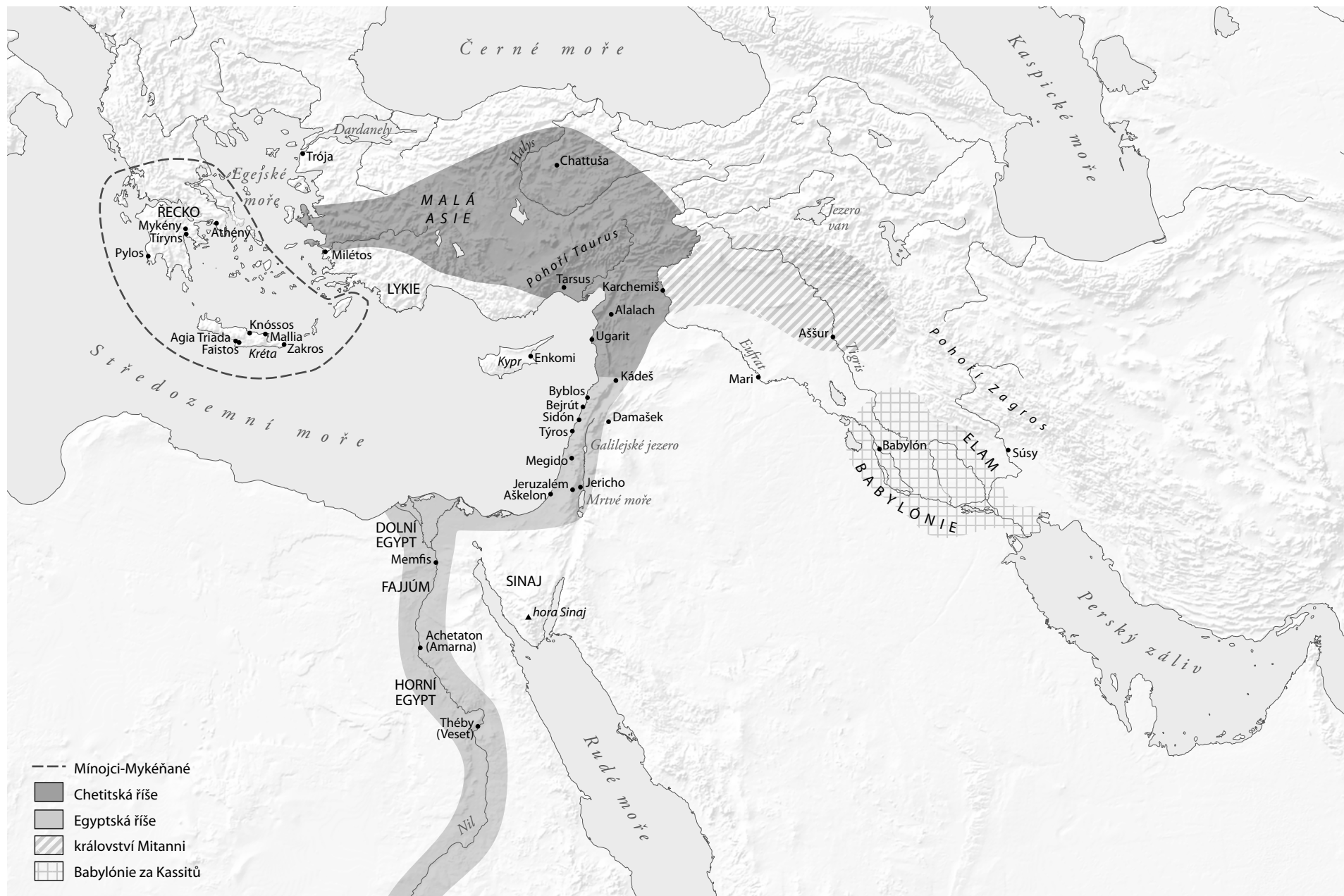
⁵ Sherratt 2003, s. 53–54. Viz také Singer 2012.

⁶ Braudel 2001, s. 114.

⁷ Viz Mallowan 1976; McCall 2001; Trumpler 2001.

se zhroutily říše a království druhého tisíciletí před přelomem letopočtu. Zajímá mne také míra, v níž byly civilizace této části světa někdy na celá staletí zabrzděny ve svém vývoji a nevratně se změnily. Rozsah této katastrofy byl nezměrný. Byla to ztráta, jakou svět poté nezažil, až do chvíle, kdy se po více než patnácti staletích zhroutila Římská říše.

Mapa civilizací pozdní doby bronzové v Egeidě a východním Středomoří

ÚVOD

ZHROUCENÍ CIVILIZACÍ: 1177 PŘ. KR.

Na scénu vstoupili válečníci. Pohybovali se rychle, rozsévající za sebou zkázu a smrt. Dnešní vědci jim říkají souhrnně „Mořské národy“, ale Egypťané, kteří zaznamenali jejich nájezd na Egypt, toto označení nepoužívali. Vnímali je jako různé skupiny, které vzájemně spolupracují: Pelešet, Cecker, Šakalaš, Šerdana, Danuna a Vešeš. Jsou to cize znějící jména cize vypadajících národů.¹

Kromě toho, co nám říkají egyptské záznamy, o nich víme jen málo. Nemáme jistotu, odkud Mořské národy pocházely. Podle jednoho scénáře snad ze Sicílie, Sardinie a Itálie, podle jiného z Egeidy a západní Anatólie, nebo možná dokonce z Kypru či východního Středomoří.² Žádná oblast starověkého světa zatím nebyla ztotožněna s místem, odkud přišly, nebo kam zase odešly. Máme za to, že se bez ustání pohybovaly z místa na místo, a na své cestě zaplavovaly jednotlivé země a království. Podle egyptských textů se utábořily v Sýrii a pak pokračovaly dál podle pobřeží Kanaánu (včetně oblastí současné Sýrie, Libanonu a Izraele) až do nilské delty v Egyptě.

Stalo se roku 1177 př. Kr., v osmém roce vlády faraóna Ramesse III.³ Podle starověkých Egypťanů a dnešních archeologických

---

¹ Roberts 2008 na s. 5 uvádí, že prvním, kdo razil tento termín, „peuples de la mer“, byl Emmanuel de Rougé v publikaci datované do roku 1867. Viz též Dothan a Dothan 1992, s. 23–24; Roberts 2009; Killebrew a Lehmann 2013, s. 1.

² Viz např. dikusi u Killbrea 2005, Yasur-Landau 2010a, a Singer 2012.

³ Kitchen 1982, s. 238–39; srv. Monroe 2009, s. 33–34 a pozn. 28. Někteří egyptologové kladou 8. rok Ramesse III. o něco dříve (1186 př. Kr.) nebo později (1175 př. Kr.),

důkazů přišla jedna část Mořských národů po souši, druhá po moři.⁴ Neměli uniformy ani blyštivou výstroj. Starověká vyobrazení znázorňují jednu skupinu s pery ve vlasech, zatímco další skupina má přiléhavé čepičky. A další měli helmy s rohy nebo na hlavách neměli nic. Někteří měli krátké bradky a byli oblečení v krátkých suknicích a chodili s odhalenou hrudí nebo v tunikách. Další byli bezvousí a nosili dlouhé oděvy, téměř suknice. Tyto poznatky naznačují, že se Mořské národy skládaly z různých skupin, pocházejících z různých zeměpisných oblastí a patřících k různým kulturám. Byli ozbrojeni bronzovými meči, dřevěnými kopími s lesklými kovovými hroty, luky a šípy. Přijížděli na lodích, v povozech, na volských potazích i válečných vozech. Třebaže jsem za klíčové datum vybral rok 1177 př. Kr., víme, že nájezdníci přicházeli během delší doby a v několika vlnách. Někdy přicházeli samotní válečníci, jindy je doprovázely rodiny.

•••

Podle Ramesseových nálezů nebyla žádná země schopna této invazivní lidské mase vzdorovat. Odpor byl marný. Tehdejší velmoci – Chetitě, Mykéňané, Kananejci, Kypřané a další jedni po druhých padali. Někteří z přeživších krveprolití unikli. Další se choulili v troskách svých kdysi hrdých měst. A další se přidali k nájezdníkům, rozšířili jejich řady a zvýšili zjevnou rozličnost nájezdnického davu. Všechny skupiny Mořských národů byly v pohybu a každá pro to zjevně měla své vlastní důvody. Některé mohla hnát touha po kořisti a otrocích. Další mohly dohnat populační tlaky k přesunu z vlastních zemí na západě směrem na východ.

---

jelikož údaje o egyptských faraónech a době jejich vlády nejsou úplně jisté, ale odhadují se a často se přizpůsobují rozmarům a přáním jednotlivých archeologů a historiků; zde za léta vlády Ramesse III. pokládáme 1184–1153 př. Kr.

⁴ Raban a Stieglitz 1991; Cifola 1994; Wachsmann 1998, s. 163–197; Barako 2001, 2003a, 2003b; Yasur-Landau 2003a; Yasur-Landau 2010a, s. 102–121, 171–186, 336–342; Demand 2011, s. 201–203.

Příslušníci Mořských národů, zobrazení jako zajatci v Medínit Habu

Ramesse na stěnách svého zádušního chrámu v Medínit Habu nedaleko Údolí králů výstižně uvádí:

Cizí země provedly na svých ostrovech spiknutí. Náhle se země přesunuly a vrhly do bojů. Žádná země neobstála před jejich zbraněmi, od Chatti, Kode, Karchemiše, Arzavy a Alašiji dále, všechny byly náhle odříznuty. Utábořili se na jednom místě v Amurru. Vymýtili jejich lid a jejich země jako by nikdy neexistovala. Dále přicházeli do Egypta, zatímco před nimi byl připravován plamen. V jejich společenství byly Pelešet, Ceker, Šakalaš, Šerdana, Danuna a Vešeš, sjednocené země. Vztáhli své ruce na země až kam sahá okresek zemský, jejich srdce byla sebejistá a důvěřivá.⁵

Tato místa, údajně převálcovaná nájezdníky, známe proto, že bývala slavná už ve starověku. Chatti je země Chetitů, jejíž centrum leželo ve vnitrozemské plošině Anatólie (což je starověký název

⁵ Podle Edgerton a Wilson 1936, pl. 46, upravený překlad, Wilson 1969, s. 262–263, viz též Dothan, T. 1982, s. 5–13, vč. ilustrací.

Turecka), nedaleko současné Ankary. Chetitská říše se rozkládala od egejského pobřeží na západě po území severní Sýrie na východě. Kode se pravděpodobně nacházelo na jihovýchodě dnešního Turecka (možná v oblasti starověké Kizvatny). Karchemiš je dobře známé archeologické naleziště, kde před sto lety poprvé kopal tým archeologů, v němž nechyběl Sir Leonard Woolley. Ten je asi známější svými vykopávkami v Abrahámově „Uru Chaldejském“ v Iráku. Nechyběl ani T. E. Lawrence, který – dříve než z něj hrdinské činy za 1. světové války udělaly hollywoodského „Lawrence z Arábie“ – vystudoval klasickou archeologii v Oxfordu. Arzava byla země blízka Chetitům, nacházející se v jejich sevření v západní Anatolii. Alašija mohla být to, co dnes známe jako Kypr, ostrov oplývající kovy a proslavený měděnými doly. Amurru leželo na pobřeží severní Sýrie. Na dalších stránkách a v následujících příbězích se na všechna ta místa podíváme.

Šest skupin, jež během této nájezdnické vlny tvořilo Mořské národy – tedy pět skupin, uvedených na Ramesseově nápisu v Medínit Habu a šestá, jménem Šerdana, zmíněná v dalším významném nápisu – je mnohem mlhavějších než místa, přes která se údajně přehnal. Nezanechaly žádné vlastní nápisy a po literární stránce je známe téměř výlučně z egyptských napsů.⁶

Většinu těchto skupin je také těžké určit podle archeologických stop, ačkoli se o to archeologové a filologové po většinu minulého století usilovně snažili. Nejprve to zkoušeli pomocí lingvistických her a pak, v nedávné době, zkoumáním keramiky a dalších archeologických pozůstatků. Například Danunové byli kdysi ztotožňováni s Homérovými Danajci, Egejci doby bronzové. O Šakalaších se často vedou hypotézy, že přišli z oblasti dnes známé jako Sicílie a Šerdanové ze Sardinie, což je v obou případech založeno zčásti na shodě souhlásek a zčásti na tom, že Ramesse píše o „cizích zemích“, jež se

⁶ Viz kompilaci všech egyptských pramenů a dalších primárních zdrojů zmiňujících různé Mořské národy, od doby Amenhotepa III. z 18. dynastie přes období Ramesse IX. ve 20. dynastii a dále, u Adamse a Cohena (2013), u Killebrew a Lehmann (eds.) 2013, s. 645–664 a tabulky 1–2.

spikly „na svých ostrovech“, neboť zejména Šerdanové byli v Ramesseově nápisu označeni za ty, kdo pocházejí „z moře“.⁷

Ne všichni vědci ovšem tyto návrhy přijímají, a celá jedna škola prohlašuje, že Šakalašové a Šerdanové nepřišli ze západního Středomoří, ale z oblasti východního Středomoří a na Sicílii a Sardinii pouze uprchli a dali těmto oblastem svá jména až poté, co je Egypťané porazili. Ve prospěch této možnosti mluví fakt, že se o Šerdanech ví, že bojovali jak s Egypťany, tak proti nim, a to dávno před příchodem Mořských národů. Proti této možnosti je ovšem skutečnost, že Ramesse III. později říká, že ty, kdo z útočníků přežili, usadil v Egyptě.⁸

Ze všech těchto cizích skupin, jež byly v této době na scéně, se podařilo bezpečně identifikovat jen jedinou. Obecně se má za to, že Pelešet ze skupiny Mořských národů byli Pelištejci, o nichž se v Bibli říká, že přišli z Kréty.⁹ Lingvistické ztotožnění bylo tak zjevné, že Jean-François Champollion, který rozluštil egyptské hieroglyfy, to tvrdil už před rokem 1836 a označovat zvláštní styly keramiky, architektury a dalších materiálních pozůstatků jako „filištínské“ začal již roku 1899 biblický archeolog působící v Tell es-Safi, identifikovaném jako biblický Gad.¹⁰

⁷ Roberts 2008, s. 1–8; Sandars 1985, s. 117–137, 157–177; Vagnetti 2000; Cline a O'Connor 2003; Van De Mieroop 2007, s. 241–243; Halpern 2006–2007; Midleton 2010, s. 83; Killebrew a Lehmann 2013, s. 8–11; Emanuel 2013, s. 14–27. Viz také další odkazy níže, týkající se keramiky a dalších pozůstatků materiální kultury.

⁸ Viz diskusi v Cline a O'Connor 2003; též Sandars 1985, s. 50, 133 a nyní Emanuel 2013, s. 14–27. Killebrew a Lehmann 2013 na s. 7–8 poznamenávají, že Lukka a Danuna jsou též zmíněny v ranějších egyptských nápisech z doby Amenhotepa III. a Achnatona; viz tabulky 1–2 a dodatek u Adams a Cohen 2013, stejně jako Artzy 2013, s. 329–332, ve sborníku editovaném Killebrewovou a Lehmannem.

⁹ Viz Ámos 9,7 a Jr 47,4, kde je o Krétě odkaz prostřednictvím jednoho z jejich starověkých názvů, Kaftor.

¹⁰ Roberts 2008, s. 1–3; Dothan a Dothan 1992, s. 13–28. Viz též Finkelstein 2000, s. 159–161 a Finkelstein 2007, s. 517, kde najdete jasné popisy toho, jak raní bibličtí archeologové včetně Albrighta spojovali Pelešet s Pelištejci; Dothan T. 1982; Killebrew 2005, s. 206–234; a Yasur-Landau 2010a, s. 2–3 a 216–281 k materiálu běžně identifikovanému jako pelištejský a novější a souhrnnější diskusi a definici Pelištejců

Námořní bitva s Mořskými národy v Medínit Habu

Třebaže o původu ani motivech nájezdníků nevíme nic, víme, jak vypadali – jejich jména a tváře vidíme vytesané do stěn zádušního chrámu Ramesse III. v Medínit Habu. Je to místo plné obrazů a impozantních hieroglyfických textů. Na vyobrazeních jasně vidíme výzbroj, zbraně, oděvy a lodě nájezdníků, jejich volské potahy naložené majetkem. Obrazy jsou tak podrobné, že vědci publikovali analýzy jednotlivých národů, a dokonce i jednotlivých lodí, jež jsou na scénách zachyceny.¹¹ Další panoramata jsou ještě barvitější. Jedno z nich ukazuje cizince a Egyptany v chaotické námořní bitvě; někteří plavou nznak a jsou zjevně mrtví, zatímco další divoce bojují na lodích.

Scény z Medínit Habu od dvacátých let studovali a přesně kopírovali egyptologové z Orientálního ústavu Chicagské univerzity. Ústav byl a zůstává jedním z nejvýznamnějších světových center pro studium starověkých civilizací Egypta a Blízkého východu. James Henry Breasted jej založil po rozsáhlé cestě po Blízkém východě v letech

---

u Maeira, Hitchcockové a Horwitze 2013; Hitchcock a Maeir 2013; též příslušné diskuse u Hitchcockové 2011 a Stockhammera 2013.

¹¹ Viz např. Cifola 1991; Wachsmann 1998; Drews 2000; Yasur-Landau 2010b, 2012b; Bouzek 2011.

1919 a 1920, s počátečním kapitálem padesát tisíc dolarů, který mu daroval John D. Rockefeller mladší. Archeologové z OI (jak se běžně nazývá) kopali po celém Blízkém východě, od Íránu po Egypt a dále.

O Breastedovi a projektech OI, včetně vykopávek v Megidu (biblickém Armagedonu) v Izraeli (1925–1939) už bylo napsáno mnohé.¹² Mezi nejvýznamnější patří epigrafické výzkumy v Egyptě, během nichž egyptologové pečlivě zkopírovali hieroglyfické texty a scény, jež faraóni zanechali na chrámech a palácích po celém Egyptě. Kopírovat hieroglyfy vytesané do kamenných zdí a pomníků je nesmírně namáhavé. Znamená to hodiny práce a přepisovači obvykle sedí v horkém slunci na žebříku nebo lešení a zírají na poškozené symboly vepsané na branách, chrámech a sloupech. Výsledky jsou nedoceníitelné, zvláště proto, že mnohé z těchto nápisů velmi utrpěly erozí, ze strany turistů, i dalšími škodlivými vlivy. Kdyby se tyto nápisy nepřepisovaly, budoucí generace by je jednou nemohly rozluštit. Výsledky přepisů z Medínit Habu byly publikovány v řadě svazků, z nichž první vyšel roku 1930, následovaný dalšími ve 40. a 50. letech.

Ačkoli vědecká diskuze pokračuje, většina odborníků se shoduje na tom, že pozemní a námořní bitvy vyobrazené na stěnách v Medínit Habu se odehrávaly téměř paralelně v egyptské deltě či jejím okolí. Je možné, že představují jedinou rozsáhlou bitvu, k níž mohlo dojít současně na souši i na moři. Někteří vědci tvrdí, že obě představují útoky ze zálohy na vojska Mořských národů, při nichž je Egyptané překvapili.¹³ V každém případě konečný výsledek je jasný, neboť egyptský faraón v Medínit Habu jasně prohlašuje:

Ti, kteří dosáhli mých hranic, jejich sémě již není, jejich srdce a duše byly navždy a navěky zničeny. Ti, kteří společně přišli na moři, před těmi byl při ústích řek připraven plamen, když je na břehu obklopila hradba

¹² Breasted 1930, x-xi; Viz Breastedův životopis od Abta (2011). Jak Abt uvádí na s. 230, Rockefeller tajně povolil uvolnit dalších padesát tisíc dolarů v případě, že by je Breasted potřeboval, ale nedal mu o tom vědět.

¹³ Viz např. Raban a Stieglitz 1991.

oštěpů. Byli vláčeni, uzavřeni a povaleni na pobřeží tváří k zemi, zabiti a navršeni na hromady od posledních k prvním. Jejich lodě a majetek jako by padly do vody. Odvrátil jsem ty země od toho, aby Egypt jen zmínili. Neboť když ve svých zemích pronesou mé jméno, shoří.¹⁴

Ramesse dále, ve slavném dokumentu zvaném Harrisův papyrus, opět vyjmenovává poražené nepřátele:

Svrhl jsem ty, kteří sem pronikli ze svých zemí. Pobil jsem Danuny, [kteří jsou] na svých ostrovech, Ceker a Pelešet byli změněni v popel. Šerdana a Vešeš z moře, ti jako by nikdy nebyli, zajati, jako zajatci byli přivedeni do Egypta, jako písek na břehu. Usadil jsem je v útočištích, svázané v mém jménu. Jejich skupiny byly početné, na statisíce. Všechny jsem je zdanil, v odění a obilí ze sýpek a obilnic každý rok.¹⁵

Egyptané nebojovali proti společné síle „Mořských národů“ poprvé. O třicet let dříve, roku 1207 př. Kr., pátého roku vlády faraóna Merenptaha, napadla Egypt podobná koalice těchto záhadných skupin.

Ti, kdo se zabývají Blízkým východem, Merenptaha asi znají především jako faraóna, který byl prvním, kdo v nápise z téhož roku (1207 př. Kr.) použil název „Izrael“. Tento nápis je nejstarším mimobiblickým výskytem jména *Izrael*. Ve faraónově nápise se toto jméno – napsané zvláštním znakem, ukazujícím, že jde o lid, nikoli o místo – objevuje v krátkém popisu vojenské výpravy vedené do oblasti Kanaánu, kde sídlil lid, jemuž říká „Izrael“.¹⁶ Věty se objevují v rámci dlouhého nápisu, pojednávajícího o Merenptahových stálých bojích s Libyjci, západně od Egypta. Právě Libyjcům a Mořským národům, nikoli Izraelcům, věnoval Merenptah toho roku většinu pozornosti.

¹⁴ Podle Edgerton a Wilson 1936, pl. 46; revidovaný překlad Wilson 1969, s. 262–263.

¹⁵ Podle Breasted 1906 (reprint 2001) 4, s. 201; Sandars 1985, s. 133. Nověji viz Zwickel 2012.

¹⁶ Z novějších viz Kahn 2012, s mnoha dalšími odkazy.

V textu, nalezeném v oblasti Héliopole, datovaném do „5. roku, druhého měsíce třetího ročního období (10. měsíc)“, se praví: „*ničemný vůdce Libye přitáhl s Šakalaš a všemi cizími zeměmi, které jsou s ním, aby narušil hranice Egypta.*“¹⁷ Stejná formulace se opakuje v dalším nápise, známém jako „Káhirský sloup“.¹⁸

V delším nápise, v textu nalezeném v Karnaku (dnešním Luxoru), se dovídáme o této předchozí vlně útoků Mořských národů další podrobnosti, včetně jmen jednotlivých skupin:

[Počátek vítězství, jehož Jeho veličenstvo dosáhlo v libyjské zemi] Ekveš, Tereš, Lukka, Šerdana, Šakalaš, severané přicházející ze všech zemí. ... třetí období, řka: Ničemný, padlý vládce Libye ... padl vtrhl se svými lučištníky do země Tehenu – Šerdana, Šakalaš, Ekveš, Lukka, Tereš, vzav s sebou nejlepší ze všech válečníků a všechny muže války ze své země...

Seznam zajatců přivlečených z této země Libye a zemí, které vzal s sebou...

Šerden, Šakalaš, Ekveš z mořských zemí, kteří nemají předkožky:

Šakalaš 222 mužů

Celkem 250 rukou

Tereš 742 mužů

Celkem 790 rukou

Šerdana –

[Celkem] –

[Ek]veš, kteří nemají předkožky, zabiti, jejich ruce byly odtazeny, (neboť) oni nemají [předkožky] –

Šakalaš a Tereš, kteří přišli jako nepřátelé Libye –

*Kebek a Libyjci, odvedeno jako živí vězni 218 mužů.*¹⁹

Na tomto nápisu je nápadných několik věcí. Zaprvé, tuto dřívější vlnu Mořských národů tvořilo spíše pět skupin než šest: Šerdana (či

¹⁷ Podle Edel 1961; viz Bakry 1973.

¹⁸ Breasted 1906 (2001) 3, s. 253.

¹⁹ Podle Breasteda 1906 (2001) 3, s. 241, 243, 249.

Šerden), Šakalaš, Ekveš, Lukka a Tereš. Šerdana a Šakalaš se objevují jak při této invazi, tak při pozdější v době Ramesse III., ale další tři skupiny jsou jiné. Zadruhé, Šerdana, Šakalaš a Ekveš jsou identifikovány jako „ze zemí z moře“, zatímco ostatních pět skupin je společně označeno jako „severané přicházející ze všech zemí“. To druhé není příliš překvapivé, neboť většina zemí, s nimiž byli Egypťané Nové říše v kontaktu (vyjma Núbie a Libye), se nachází severně od Egypta. Označení Šerdana a Šakalaš jako „zemí z moře“ podporuje tvrzení, že je lze spojovat se Sardinii a Sicílií.

Označení Ekveš jako ze „zemí z moře“ vedlo některé vědce k tvrzení, že to jsou Homérovi Achájci, tedy Mykéňané z řecké pevniny doby bronzové, které by Ramesse III. mohl o dvě desítky let později ve svém nápisu označovat jako Danua. Co se týče posledních dvou jmen, vědci všeobecně považují Lukka za odkaz k národům ze severovýchodního Turecka, oblasti známé později během klasického období jako Lykie. Původ Tereš je nejistý, ale mohl by se vázat k Etruskům v Itálii.²⁰

Z nápisů se moc dalšího nedovíme a máme jen velmi obecnou představu o tom, kde k bitvě či bitvám došlo. Merenptah říká jen to, že vítězství „bylo dosaženo v zemi libyjské“, kterou dále označuje jako „zemi Tehenu“. Merenptah se zjevně považuje za vítěze, neboť uvádí zabitě a zajaté nepřátelské bojovníky, jak muže, tak „ruce“. Tehdy bylo všeobecným zvykem usekávat ruce mrtvých nepřátel a přinášet je jako důkaz pro získání zásluh a odměn za jejich zabití. V Egyptě byly nalezeny hrůzné důkazy této zvyklosti pocházející z hyksóského období, nějakých čtyři sta let před Merenptahovou vládou, v podobě šestnácti rukou pohřbených ve čtyřech jámách u hyksóského paláce v Avaridě v nilské deltě.²¹ Každopádně nevíme, zda byli zabiti všichni z Mořských národů, nebo zda někteří přežili. Můžeme ale usuzovat

²⁰ Viz diskusi u Sandarse 1985, s. 105–115; Cline a O'Connor 2003; Halpern 2006–2007.

²¹ <http://www.livescience.com/22267-severed-hands-ancient-egypt-palace.html> a <http://www.livescience.com/22266-grisly-ancient-practice-gold-of-valor.html> (naposledy navštíveno 15. srpna 2012).